

Rapportering på Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007 - 2010

Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007 – 2010 har vært et sentralt verktøy for regjeringens arbeid med integrering og inkludering de siste fire årene. Handlingsplanen har gitt en betydelig økonomisk styrking av integrerings- og inkluderingsfeltet. Den samlede styrkingen var på 890 mill. kroner i perioden 2006 -2010 (akkumulert beløp).

Syv departement har hatt tiltak i handlingsplanen, på fire innsatsområder:

- Arbeid og bosetting
- Oppvekst, utdanning og språk
- Likestilling
- Deltakelse

De aller fleste av tiltakene som har blitt utviklet og igangsatt gjennom handlingsplanen er nå en del av den ordinære politikken som føres i Norge. Handlingsplanen har gjort det mulig å igangsette nye målrettede tiltak og å involvere flere departement og områder i arbeidet med integrering og inkludering. Handlingsplanen har bidratt til styrking og ansvarliggjøring av de ulike sektordepartementene og deres ansvar for integrering og inkludering.

Regjeringen har også lagt frem en rekke andre handlingsplaner som alle virker sammen mot målet om et inkluderende samfunn med like muligheter for alle. Handlingsplanen for integrering og inkludering har virket sammen med Handlingsplan mot fattigdom, Handlingsplan mot tvangsekteskap, Handlingsplan mot kjønnslemlestelse og Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering.

Iverksatte tiltak gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007 – 2010

	Tiltak	Ansv. Dep.	Status
1	Tiltak for å øke bosettingen (tidligere økt integreringstilskudd)	BLD	Iverksatt 2007, styrket 2008, 2009 og 2010
2	Innføring av grunntilskudd til opplæring i norsk- og samfunnskunnskap	BLD	Iverksatt 2008
3	Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap – utbetaling av per capitatilskudd over 3 år	BLD	Iverksettes 2010

4	Kvalitetsheving av opplæring i norsk- og samfunnskunnskap	BLD	Iverksatt 2008
5	Videreutvikling og styrking av Nasjonalt introduksjonsregister	BLD	Iverksatt 2008
6	Etablere utdanningstilbud i introduksjonsordningen	BLD	Iverksatt 2008
7	Arbeidsrettet innsats overfor innvandrere	AD	Iverksatt 2007
8	Program for basiskompetanse i arbeidslivet <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot fattigdom</i>	KD	Iverksatt 2007
9	Videreføring av Ny sjanse	BLD	Iverksatt 2007
10	Etablerervirksomhet for innvandrere	BLD	Iverksatt 2007
11	Forsøk med moderat kvotering	FAD/ BLD	Iverksatt 2008
12	Aktiv rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn	BLD	Iverksatt 2007
13	Samarbeid med partene i arbeidslivet – Mangfoldsløft	BLD	Iverksatt 2008
14	Norskopplæring for asylsøkere	BLD	Iverksatt 2007
15	Forsøk med språkkartlegging av fireåringer	BLD	Videreført 2007, avsluttes 2009
16	Språkløftet	KD	Iverksatt 2007, styrket 2008
17	Gratis kjernetid i barnehage	BLD	Styrket 2007, styrket 2008
18	Flere ressurser til skoler med mer enn 25 pst. minoritetsspråklige elever	KD	Iverksatt 2007, styrket 2008
19	Nye læreplaner for opplæring i norsk og i morsmål for språklige minoriteter	KD	Iverksatt 2007
20	Nattergalen – møte mellom studenter og barn	BLD	Iverksatt 2007
21	Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot fattigdom</i>	BLD	Iverksatt 2007, styrket 2009
22	Kompetanseteam mot tvangsekteskap – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007
23	Tiltak mot tvangsekteskap: informasjon, holdningsskapende arbeid og kunnskapsutvikling – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007

24	Minoritetsrådgivere – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2008
25	Integreringsrådgivere – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2008
26	Frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2008
27	Etablere ytterligere botilbud for unge over og under 18 år – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2008
28	Informasjon til nyankomne om kjønnslemlestelse og tvangsekteskap – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i> og <i>Regjeringens handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007-2008
29	Tiltak mot kjønnslemlestelse: holdningsendring og kunnskapsutvikling – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007
30	Frivillige organisasjoner og frivillig arbeid som bidrar til deltakelse og inkludering	BLD	Iverksatt 2007
31	Informasjon og veiledningstiltak rettet mot innvandrere	BLD	Iverksatt 2008
32	Kartlegging av diskriminering i statlig sektor	BLD	Iverksatt 2007
33	Ny handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering	BLD	Iverksatt 2009
34	Bevisstgjøring mot rasisme og diskriminering	BLD	Iverksatt 2007
35	Innsats mot diskriminering i politiet	JD	Iverksatt 2007
36	Undersøkelse om diskriminering i boligmarkedet	KRD	Iverksatt 2007
37	Månedlige vedtak om bostøtten – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot fattigdom</i>	KRD	Iverksatt 2007
38	Statsborgerskapsseremoni	BLD	Iverksatt 2007
39	Videreutdanning for religiøse ledere	BLD	Iverksatt 2007

40	Etablering av permanent tolkeutdanning	KD	Iverksatt 2007
41	Forebygging av livsstilsrelaterte sykdommer	HOD	Iverksatt 2007, styrket 2008

Tiltak

1. Tiltak for å øke bosettingen (tidligere økt integreringstilskudd)

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Flyktninger og deres familier skal bosettes raskt i en kommune slik at de raskest mulig kan bidra med sine ressurser i arbeids- og samfunnsliv. Økningen i antall asylsøkere de siste årene har representert en utfordring for bosettingsarbeidet.

Kommunene er hovedaktører i arbeidet med bosetting og integrering av flyktninger. Det er viktig at kommunene økonomisk er i stand til å imøtekomme bosettingsbehovet og gjennomføre kvalitativt gode introduksjonsprogram. Integreringstilskuddet skal dekke de gjennomsnittlige beregnede merutgiftene kommunene har ved bosetting og integrering av flyktninger i bosettingsåret og de påfølgende fire år. Tilskuddet skal, sammen med tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap, medvirke til at kommunene gjennomfører et planmessig og aktivt bosettings- og integreringsarbeid, slik at flyktningene snarest mulig får arbeid og blir i stand til å forsørge seg selv.

Det har vært viktig å styrke kommunenes økonomiske rammebetingelser for å legge til rette for rask bosetting. Regjeringen har de siste årene økt integreringstilskuddet flere ganger. I forbindelse med at handlingsplanen ble lagt frem i 2007 økte Regjeringen integreringstilskuddet med 47 mill. kroner. Midlene ble videreført i 2008 og i revidert nasjonalbudsjett for 2008 ble integreringstilskuddet ytterligere styrket med 50 mill. kroner. I 2009 var økningen på 125 mill. kroner. I revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det tilført ytterligere 29,4 mill. kroner. Disse ble videreført for 2010. I revidert nasjonalbudsjett for 2010 ble det vedtatt at det skal utbetales voksensats for enslige mindreårige flyktninger.

Bosetting av flyktninger er omtalt under programkategori 11.05, delmål 2.1 og Integrerings- og mangfoldsdirektoratets kap 820, post 01 i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

2. Innføring av grunntilskudd i opplæringen i norsk- og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Gode ferdigheter i norsk er en viktig forutsetning for innvandreres deltakelse i arbeidslivet. Formålet med tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap er å bidra til gode resultater og god gjennomstrømning, noe som forutsetter god kvalitet i opplæringen. En forutsetning for god

kvalitet i opplæringen er at kommunene har tilfredsstillende økonomiske rammevilkår. Grunntilskuddet ble etablert fra 2009 for å bedre de økonomiske rammevilkårene for små og mellomstore kommuner. Samtidig ble ordningen med basistilskudd og skjønnstilskudd avviklet. Gjennom denne endringen har tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap blitt mer forutsigbart for de aktuelle kommunene, og kommunene har fått et tilskudd i bunn som sikrer et opplæringstilbud. Tilskuddet har bedret de økonomiske rammevilkårene for små og mellomstore kommuner. Tilskuddet gjør det også lettere å etablere norskopplæring for kommuner som tidligere ikke har bosatt flyktninger.

Grunntilskuddet utbetales i to satser, høy sats til de kommunene som har mellom 4 og 150 personer i personkretsen og lav sats til de som har mellom 1 og 3 personer i personkretsen. Bevilgningen i 2009 var på 135 mill. kroner. Det var i 2009 312 kommuner som mottok tilskudd etter høy sats og 80 kommuner som mottok tilskudd etter lav sats. Høy sats utgjorde i 2009 394 000 kroner og lav sats utgjorde 150 900 kroner. Bevilgningen i 2010 var på 139,32 mill. kroner. Høy sats utgjorde i 2010 405 000 kroner og lav sats utgjorde 158 000 kroner. Det var i 2010 324 kommuner som mottok tilskudd etter høy sats og 50 kommuner som mottok tilskudd etter lav sats.

Tilskuddet er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under kap. 822, post 60.

3. Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap - utbetaling av per capitatilskudd over 3 år

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Kommunene har plikt til å tilby opplæring i norsk og samfunnskunnskap i inntil fem år fra den enkelte har fått oppholds- eller arbeidstillatelse første gang. Inntil 2010 har per capitatilskuddet blitt utbetalt over fem år.

Tilbakemelding fra kommunene viser at kommunene har den største delen av utgiftene til opplæring i løpet av de første tre årene i og med at de fleste gjennomfører opplæringen i løpet av de første to-tre årene i Norge. Fra og med 2010 skal utbetalingen skje over de tre første årene. Det blir en økning i bevilgningen for 2010 på 24,9 mill. kroner.

Det viser seg at mange innvandrere flytter til større og mer sentrale kommuner etter at de har fått opplæring i mindre distriktskommuner. Slik har sentrale kommuner tjent på ordningen med fem års utbetaling av per capitatilskuddet uten å ha utgifter til opplæring av tilflyttede innvandrere. Kommunene som står for opplæring, vil få mer av tilskuddet når det utbetales over tre år. Utbetaling av tilskuddet samsvarer mer med perioden kommunene har utgifter til opplæring. Kommunene har gitt positive tilbakemeldinger på denne endringen.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under kap. 822, post 60.

4. Kvalitetsheving av opplæring i norsk og samfunnskunnskap

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Kvalitet på opplæringen i norsk og samfunnskunnskap er viktig for at deltakerne skal få godt utbytte av opplæringen. God kvalitet bidrar også til effektivitet og bedre gjennomstrømming. Det ble satt av 5 millioner i statsbudsjettet for både 2009 og 2010 til kvalitetsheving og kompetanseoppbygging for ledere og lærere i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Tiltakene er utformet og gjennomført i samarbeid mellom Vox og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), og beskrevet i Plan for kompetanseutvikling for ledere og lærere i norskopplæringen 2008-2010.

Det har vært avholdt 2-3 dagers kurs årlig i perioden 2008-2010. Tema på kursene har variert i tråd med behov. Vox har hatt ansvar for det faglige innholdet, med bidrag fra IMDi. IMDi har stått som arrangør av kursene. I 2009 deltok ca. 2000 lærere og ledere på etterutdanning over tre dager. Som en del av kursene ble emnet «Vold i nære relasjoner» introdusert. IMDi bidro i planlegging og gjennomføring av dette. Temaene, som omfatter både tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, er innført både i 50 timer samfunnskunnskap og i norskopplæringen. Vox har utarbeidet materiell til temaet.

I 2010 er tema for etterutdanningskursene arbeidsretting av norskopplæringen, og individvurderinger underveis i læringsprosessen. IMDi har bidratt i utviklingen av et delemne som omhandler norskkunnskaper i relasjon til arbeidsevne. Kursene vil i all hovedsak bli avholdt høsten 2010. I tillegg er det gjennomført regionale ledersamlinger og kurs for tospråklige lærere som underviser i samfunnskunnskap. I 2010 deltar IMDi på alle ledersamlinger, og informerer om bosetting, norskopplæring, Nasjonalt introduksjonsregister (NIR), introduksjonsprogrammet og Ny sjanse – både på nasjonalt og regionalt nivå. For å støtte kommunene i implementeringen av opplæring i samfunnskunnskap på et språk deltakeren forstår, har Vox på oppdrag fra departementet utviklet en database over tospråklige lærere som kan undervise i samfunnskunnskap. Databasen inneholder også oversikt over kurs i samfunnskunnskap som kommunene kan kjøpe fra andre kommuner.

Tiltaket er omtalt under programkategori 11.05, delmål 2.2 og under kap. 822, post 21 i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

5. Videreutvikling og styrking av Nasjonalt introduksjonsregister og forvaltning av norsktilskuddet

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

For å effektivisere forvaltningen av norsktilskuddet og gjøre Nasjonalt introduksjonsregister (NIR) til et godt rapporteringsverktøy, må NIR inneholde pålitelige data. Styrket datakvalitet krever korrekte og fortløpende registreringer. For å sikre riktige registreringer, må NIR blant annet være et brukervennlig og effektivt verktøy.

Målet med det planlagte utviklings- og forbedringsarbeidet i NIR er at registeret både skal ha god datateknisk kvalitet og høy brukervennlighet. Økt brukervennlighet skal bidra til at kommunene i mye større grad registrerer i NIR. I tillegg skal alle mulige kilder til feil- og/eller mangelfull registrering fjernes.

Fire nye NIR-versjoner ble innført i perioden juni 2009 – juni 2010. For å sikre mer korrekte personopplysninger og rettighetsstatuser, har Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) foretatt flere endringer i uttrekket av data fra Datasystem for utlendings- og flyktningsaker (DUF). Funksjonaliteten i NIR er videreutviklet slik at det sperres for registreringer som ikke er logiske ut fra regelverket. Automatisert generering av start og sluttdato for norskopplæring sørger for mer pålitelig statistikk. I tillegg ble NIR klargjort for å håndtere det nye kodeverket i forbindelse med ny utlendingslov som trådte i kraft 1.1.2010. IMDi har i 2010 gitt opplæring til superbrukere fra 360 kommuner. Motiverings- og informasjonstiltak er også tatt i bruk.

6. Etablere utdanningstilbud i introduksjonsordningen

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Nyankomne flyktninger og deres familiemedlemmer skal rustes til deltakelse i yrkes- og samfunnsliv gjennom introduksjonsordningen. Programrådgivere i introduksjonsprogrammet skal følge opp og være en koordinerende instans for den enkelte deltaker. De innehar en nøkkelstilling i det tverrfaglige samarbeidet lokalt. Et videreutdanningstilbud til programrådgivere er derfor et godt virkemiddel for å bedre kvaliteten og oppnå god måloppnåelse for deltakerne.

Regjeringen har bevilget midler for etablering av et videreutdanningstilbud for en utvidet målgruppe bestående av programrådgivere og veiledere som arbeider med introduksjons- og kvalifiseringsprogram i NAV og Ny sjanse.

Skoleåret 2009/2010 kunne Høgskolen i Buskerud tilby et undervisningsopplegg på 30 studiepoeng for studenter fra målgruppen. Det var 80 søkere til 40 plasser. Alle som gikk opp til eksamen våren 2010, bestod.

Regjeringen har bevilget kr. 400.000,- i 2010 for at tilbudet kan bli videreført skoleåret 2010/2011. Høgskolen tilbyr 40 studieplasser og

påmeldingen er stor slik at studiet vil bli fullt kommende skoleår. Evalueringen av studiet viser at studentene er fornøyd med studietilbudet, men anbefaler noen få justeringer av opplegget for kommende skoleår.

7. Arbeidsrettet innsats overfor innvandrere

Ansvarlig: Arbeidsdepartementet

Regjeringen har som mål å få til høy overgang til arbeid blant de som står utenfor arbeidslivet. Innvandrere har gjennomgående lavere sysselsetting og høyere ledighet enn befolkningen i alt. Det er viktig at flest mulig innvandrere blir inkludert i arbeidslivet for å sikre økt velferd og motvirke fattigdom. For å få dette til har Regjeringen økt den arbeidsrettede innsatsen overfor innvandrere. I 2007 ble det blant annet lagt inn om lag 165 mill. kroner til tiltaksplasser og tettere oppfølging i Arbeids- og velferdsetaten. Innsatsen skulle bidra til økt arbeidsretting av introduksjonsprogrammet, og styrke innsatsen overfor innvandrere med behov for særlig bistand for å komme i jobb. Den arbeidsrettede innsatsen overfor innvandrere har blitt videreført fram til og med 2010, og legges til grunn for den videre innsatsen i 2011. Det er videre lagt vekt på tiltak som kan fange opp grupper av unge med innvandrerbakgrunn i storbyområder. Når det gjelder arbeidsmarkedspolitikken generelt er innvandrere en sentral målgruppe, og de prioriteres ved inntak på arbeidsmarkedstiltak.

Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med kommunene om gjennomføring av introduksjonsordning for nyankomne innvandrere. Ved utgangen av mai 2010 var det registrert 737 deltakere på introduksjonsordningen. Av disse deltok 36 pst. (266 personer) på et arbeidsrettet tiltak (jf. tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet).

Som et ledd i arbeidet med å fange opp grupper av unge med innvandrerbakgrunn i storbyområder, etablerte Arbeids- og velferdsetaten i 2007 et prosjekt rettet mot ungdom i Bydel Grorud og Stovner i Oslo. Prosjektet skulle gå over tre år, og hadde til hensikt å fange opp ungdom som falt ut av videregående skole. Gjennom utstrakt samarbeid mellom ulike aktører (blant annet oppfølgingstjenesten, og barnevernets ungdomsteam) samt bruk av individuelt tilpassede tiltak skulle ungdommene få hjelp til å komme raskere tilbake til skolebenken eller ut i arbeidslivet.

Prosjektet ble fra 1. januar 2010 restartet, og er planlagt å vare til 31. desember 2011. Hovedmålgruppen til prosjektet er fortsatt ungdom i alderen 16 -24 i bydelene Stovner og Grorud som står i fare for å droppe ut eller nettopp har falt ut av videregående skole, eller som har vært uten opplæringstilbud lenger enn ett år. Hittil i år har prosjektet hatt 20 deltakere, og 8 personer er skrevet ut av prosjektet. To Arbeid med bistand-stillinger er nå knyttet til prosjektet og deltakerne følges opp av disse.

For videre informasjon om arbeidsmarkedspolitikken, se resultatområde 2 Arbeid og velferd, delmål 1 og 3 i Prop. 1 S (2010-2011) for Arbeidsdepartementet.

8. Program for basiskompetanse i arbeidslivet

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Tiltaket inngår som en del av Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) skal medvirke til å styrke grunnleggende lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter blant voksne arbeidstakere og arbeidssøkende slik at færre faller ut av arbeidslivet og flere kan ta del i opplæring og utdanning. Programmet retter seg mot alle voksne arbeidstakere og blir forvaltet av Vox. Voksne arbeidstakere med innvandrerbakgrunn inngår på lik linje med øvrige arbeidstakere med svake lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter i programmet.

I 2010 ble det bevilget 79,8 mill. kroner til BKA. I programperioden fra 2006 – 2010 er det foreløpig gitt tilskudd til i alt 565 prosjekter og rundt 11 800 arbeidstakere har startet opplæring gjennom programmet.

Tiltaket er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2010–2011) for Kunnskapsdepartementet under kap. 257.

9. Videreføring av Ny sjanse

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Ny sjanse er forsøk med et lønnet kvalifiseringsprogram for innvandrere som etter flere år i Norge ikke har fast tilknytning til arbeidsmarkedet. Formålet er å prøve ut virkemidler og metoder fra introduksjonsprogrammet på en ny målgruppe. I 2009 ble det bevilget 38,5 mill. kroner til tiltaket, hvorav 15 mill. kroner var tilleggsbevilgning som en del av Regjeringens tiltakspakke. Midlene er forbeholdt de 12 kommunene i landet med størst innvandrerbefolkning samt kommuner som har etablert en samlokalisering av trygd-, arbeids- og sosialkontor (NAV).

I 2009 ble i overkant av 36 mill. kroner fordelt på 40 prosjekter i 28 kommuner/bydeler. Av tilskuddsmidlene ble 1,5 mill. kroner satt av til en incentivordning til kommunene som gjør at de, etter søknad, kan motta 10 000 kroner per deltaker som kommer i arbeid og som har vært i arbeid i 6 måneder. Hvis deltakerne er i arbeid etter 12 måneder, kan kommunen motta ytterligere 10 000 kroner per deltaker.

I 2009 var det 626 deltakere i Ny sjanse. Det var tre hovedmålgrupper: langtidsledige som er avhengig av sosialhjelp, ungdom og en ny målgruppe med hjemmeværende kvinner som ikke mottar offentlige ytelser og som står langt fra arbeidslivet. Deltakerne kom fra 60 forskjellige land og over halvparten hadde bakgrunn fra Somalia eller Irak. 445 deltakere var kvinner (71 %). 42 % av de som avsluttet Ny sjanse gikk til arbeid eller utdanning. Dette er ett prosentpoeng lavere enn i 2008.

For 2010 er det bevilget 26,193 mill. kroner over statsbudsjettet. Av disse er 1 mill. kroner satt av til incentivordningen og 1,8 mill. kroner er satt av til særskilt utprøving av tre ulike metoder i Ny sjanse. De resterende 23,375 mill. kroner ble første halvår fordelt på 31 prosjekter i 27 bydeler/

kommuner. 11 prosjekter har hjemmeværende kvinner som målgruppe, 4 prosjekter har ungdom som hovedmålgruppe og de resterende har sosialhjelpsmottakere.

I 2010 skal tre metoder prøves ut og dokumenteres i Ny sjanse: Veiledningsmetodikk, bruk av rekrutteringsbyrå i formidling av Ny sjanse-deltakere til arbeid og rekruttering av hjemmeværende kvinner til prosjektene. Formålet er å dokumentere gode metoder som kan tas i bruk i nasjonale program som for eksempel kvalifiseringsprogrammet i regi av NAV-kontorene.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.5 og kap. 821, post 62.

10. Etablerervirksomhet blant innvandrere

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Erfaring tyder på at innvandrere kan ha særlige utfordringer når de skal etablere egen bedrift, herunder vanskeligheter med å få lån og manglende kjennskap til norske regler og prosesser. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) hadde i 2008 ansvar for oppfølging av forsøksvirksomhet rettet mot innvandrere. Forsøkene inkluderte egne kurs, veiledning og nettverksbygging for innvandrere. Forsøksvirksomheten ble evaluert av Arbeidsforskningsinstituttet. På bakgrunn av erfaringene fra forsøksvirksomheten, leverte IMDi høsten 2009 sine anbefalinger til tiltak til Arbeids- og inkluderingsdepartementet. I 2010 ble det gitt økonomisk støtte til Norsk senter for flerkulturell verdiskaping, til bl.a. kompetanseutviklings- og kompetanseoverføringsarbeid.

Departementet vurderer videre tiltak for å styrke entreprenørskap blant innvandrere. I forbindelse med dette vil etablering av et nasjonalt senter bli vurdert. IMDi har fått ansvar for å lede en arbeidsgruppe som blant annet skal utrede en slik ordning. Arbeidsgruppen består av representanter fra IMDi, Innovasjon Norge, NAV og næringsetaten i Oslo kommune.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.5 og kap. 821, post 21.

11. Forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn til statsforvaltningen

Ansvarlig: Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet i samarbeid med Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Det er viktig å ta i bruk den kompetanse personer med innvandrerbakgrunn representerer i statsforvaltningen. Et større mangfold blant de ansatte er nødvendig for å løse oppgavene i et samfunn som er mer sammensatt og

variert enn tidligere. Det er også viktig for statens legitimitet at forvaltningen så langt som mulig gjenspeiler mangfoldet i befolkningen. En mangfoldig arbeidsstyrke forebygger rasisme og diskriminering.

Regjeringen arbeider bredt for å få flere personer med innvandrerbakgrunn i arbeid. I 2008 ble det satt i gang toårig forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn i 12 virksomheter i statsforvaltningen. Forsøket omfatter personer med bakgrunn fra Europa utenom EU/EFTA-land, Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand.

Moderat kvotering betyr i denne sammenheng at man blant søkere med like eller tilnærmet like kvalifikasjoner velger en kandidat med innvandrerbakgrunn fra landene nevnt over.

Ledere og medlemmer av tilsettingsrådene har fått opplæring i kvotering og hvordan virksomhetene kan jobbe for å øke rekrutteringen.

Sluttevalueringen for forsøket, utført av Institutt for samfunnsforskning, viser at ordningen med moderat kvotering i liten grad er blitt brukt i konkrete ansettelsessaker. Muligheten til å kvotere er brukt i 4 av 12 virksomheter i løpet av 2 år. Forsøket har vært til dels svakt forankret i noen virksomheters toppledelse og i organisasjonen for øvrig, og fokus på forsøket har blitt mindre utover forsøksperioden. Flere av virksomhetene har vurdert det som lite aktuelt å bruke ordningen fordi de stort sett har stillinger som setter høye krav til utdanning, arbeidserfaring og god beherskelse av norsk skriftlig og muntlig. Jo høyere i hierarkiet en stilling er plassert, jo sjeldnere vil søkere være likt kvalifisert. Virksomhetene peker også på at de har få kvalifiserte søkere fra den aktuelle målgruppen.

Forsøket har imidlertid skapt oppmerksomhet og økt bevissthet rundt rekruttering av personer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i virksomhetene som har deltatt. Virksomhetene som har benyttet moderat kvotering, har benyttet det flere ganger. Forskerne som har evaluert forsøket mener at 2 år er relativt kort tid til å implementere og måle effekter av ordningen. Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet vurderer på hvilken måte forsøket skal følges opp.

Tiltaket er omtalt i Prop.1 S (2010-2011) for Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, programkategori 01.00, kap. 1500. og i Prop.1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.05, delmål 2.5.

12. Aktiv rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn til statsforvaltningen og helseforetakene

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Regjeringen mener det er viktig å ta i bruk den kompetanse personer med innvandrerbakgrunn representerer i statsforvaltningen. Et større mangfold blant de ansatte er nødvendig for å løse oppgavene i et samfunn som er mer

sammensatt og variert enn tidligere. Dessuten er det viktig for statens legitimitet at forvaltningen så langt som mulig gjenspeiler mangfoldet i befolkningen.

Regjeringen har siden 2007 pålagt alle virksomheter innenfor det statlige tariffområdet, og helseforetakene, ut fra tilstand og egne forutsetninger, å sette mål og utarbeide konkrete planer for rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn. I tillegg har lederne i de heleide statlige virksomhetene siden 2006 blitt innkalt til årlige møter med arbeids- og inkluderingsministeren, hvor de blant annet er blitt oppfordret til å rekruttere flere personer med innvandrerbakgrunn og å legge til rette for mangfold på alle nivåer i virksomhetene.

Statistikk fra SSB viser at andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i staten øker, jf. Mål for inkludering «Staten som arbeidsgiver». Andelen innvandrere ansatt i statsforvaltningen økte fra 7 % i 4. kvartal 2008 til 7,4 % i 4. kvartal 2009. Andelen innvandrere fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa utenom EU i statsforvaltningen økte fra 3,9 % ved inngangen til 2009 til 4,2 % ved inngangen til 2010. For helseforetakene var andelen personer med innvandrerbakgrunn 10,2 % 4. kvartal 2009, en økning fra 9,6 % 4. kvartal 2008. Andelen personer med innvandrerbakgrunn i de heleide statlige foretak gikk fra 8 % 4. kvartal 2008 til 8,4 % 4. kvartal 2009. For innvandrere fra Afrika, Asia m.v. var det imidlertid en liten nedgang i samme periode med 0,2 prosentpoeng. (Kilde: Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere, 4. kvartal 2009, SSB)

For å bidra til økt rekruttering av innvandrere i staten er det viktig å gjøre kunnskap om flerkulturell rekruttering og flerkulturelt arbeidsmiljø lett tilgjengelig. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har derfor, sammen med partene i arbeidslivet, utviklet www.mangfoldsportalen.no, som er et verktøy i rekrutterings- og mangfoldsarbeid til bruk for arbeidsgivere og tillitsvalgte i private og offentlige virksomheter (jf. tiltak 13).

Etter at aktivitets- og rapporteringsplikten i diskrimineringslovens § 3a trådte i kraft den 1. januar 2009 blir tiltaket ivaretatt av den nye bestemmelsen.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.5

13. Samarbeid med partene i arbeidslivet om økt rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn – Mangfoldsløft

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

For å sikre økt rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn, er det etablert lokale samarbeidsprosjekter mellom aktuelle kommuner, Arbeids- og velferdsetaten, partene i arbeidslivet og andre aktører. Prosjektene gjennomføres i Fredrikstad, Grenlandskommunene Bamble, Skien, Siljan og Porsgrunn og bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Disse går over tre år og

avsluttes 2011, og blir følgeevaluert av Rambøll Management. Arbeids- og velferdsetaten har hovedansvaret for gjennomføringen og samarbeider med kommunene, lokale aktører og partene i arbeidslivet. Målgruppene for de tre prosjektene varierer fra høyt utdannede arbeidssøkere til arbeidssøkere med store behov for tilrettelegging og oppfølging. I alle prosjektene er deltakere kommet over i fast arbeid, på tiltak eller i annen virksomhet. I tillegg gjøres det erfaringer med ulike metoder innen veiledning, informasjon, formidling og oppfølging som fører til god måloppnåelse for den enkelte.

For å gjøre tilgjengelig kunnskap om hvordan en bedrift kan få til vellykket flerkulturell rekruttering og et godt flerkulturelt arbeidsmiljø, besluttet partene i arbeidslivet at det skulle etableres en nettportal om emnet. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet fikk ansvaret for å utarbeide portalen og er redaktør. På Mangfoldsportalen www.mangfoldsportalen.no formidles oppdatert kunnskap og verktøy, tips og erfaringer, samt gode eksempler om det flerkulturelle arbeidslivet i Norge. Besøk til portalen har holdt seg stabilt siden etableringsfasen første halvår 2009. I første halvår 2010 har det vært gjennomsnittlig 40 besøk, med 136 sidevisninger hver dag. Mangfoldsportalen er i 2010 videreutviklet med en ny modul i nettkursene, samt database med oversikt over relevante lover og regelverk. I tillegg er det publisert nye fagartikler og flere gode eksempler.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.5

14. Norskopplæring for asylsøkere i mottak

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Norskopplæring for asylsøkere i mottak ble gjeninnført fra 1. september 2007 og omfatter asylsøkere i ordinære mottak som er over 16 år og som ikke har fått endelig avslag. Disse kan få inntil 250 timer norskopplæring. Formålet med opplæringen er at asylsøkere skal tilegne seg basisferdigheter i norsk slik at de kan kommunisere på dagligdags norsk i mottaket og i lokalmiljøet. Opplæringen skal også bidra til at oppholdet i asylmottaket får et positivt innhold, og den skal støtte opp om integreringen for dem som får oppholdstillatelse i Norge. Norskopplæring er et tiltak som kan bedre psykososiale forhold i asylmottaket.

I 2009 ble det brukt om lag 126 mill. kroner til opplæringen, og i revidert statsbudsjett for 2010 er det bevilget 118 mill. kroner. Ved årsskiftet til 2009 ble det innført en regelendring slik at asylsøkere som behandles etter Dublin-proseduren, ikke omfattes av tilbudet. Det er vertskommunene for asylmottakene som er ansvarlige for opplæringen.

Totalt gjaldt ordningen ca. 8 000 asylsøkere i 2009. Av disse hadde om lag 75 prosent gjennomført eller deltatt i opplæring. Det er en framgang på 9 prosentpoeng fra 2008. Det vil bli fortløpende vurdert hvordan en gjennom tilrettelegging og informasjon kan øke andelen asylsøkere som deltar i norskopplæring. Utlendingsdirektoratet vil følge opp at mottakene tilstreber

et godt samarbeid med voksenopplæringen. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet vil følge opp gjennomføringen av ordningen i kommunene. Tilbakemeldinger fra vertskommuner og asylmottak er at tiltaket er positivt. Norskopplæringen har fungert godt for et økende antall asylsøkere som omfattes av tiltaket.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.2 og kap. 822, post 60.

15. Forsøk med språkkartlegging av fireåringer

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Å beherske norsk er en forutsetning for å lykkes i norsk skole. Regjeringen iverksatte i 2006 en forsøksordning med bruk av verktøyet SPRÅK 4 for å få en mer systematisk kartlegging av språk på helsestasjon for alle fireåringer. Målsettingen med tiltaket har vært å medvirke til at barn med svake norskkunnskaper og/eller forsinket språkutvikling kan fanges opp så tidlig som mulig, slik at de får bedre forutsetninger for å følge undervisningen på skolen. SPRÅK 4 har bidratt til et tettere samarbeid mellom helsestasjon, barnehage og PP-tjenesten rundt barn som trenger ekstra språkoppfølgning. Midlene er også brukt til å veilede foreldrene om hvordan de kan skape gode utviklingsmuligheter for barnets språk. Språkkartlegging på helsestasjon er et grunnlag for tilbud om barnehageplass. Flere av bydelene som deltar i Groruddalssatsingen påpeker at det kan være behov for tidligere oppstart av språkkartlegging, og Oslo kommune har foreslått at språkkartlegging gjennomføres ved 3-årsalder.

Tall for 2008 viser at 25 pst. av barna som deltok i forsøket med et annet morsmål enn norsk, fikk tilbud om oppfølging. De flerspråklige barnas oppfølgingsbehov gjelder først og fremst støtte til norsk språk. Evalueringen, gjennomført av Oxford Research AS i 2008, konkluderer med at verktøyet er egnet for kartlegging av språkutvikling hos barn med norsk som morsmål, samt hos flerspråklige barn som snakker så godt norsk at kartleggingen kan gjennomføres på norsk. Det må arbeides videre med å legge til rette for å få gjennomført en like god kartlegging av flerspråklige barn som snakker lite norsk. Evalueringen anbefaler at SPRÅK 4 bør tas i bruk ved alle landets helsestasjoner.

I 2009 ble det avsatt 10 mill. kroner til forsøket og det ble først og fremst satset på erfaringsspredning til kommuner utenfor forsøket, samt å utvikle bedre opplegg for å kartlegge og viderehenvise barn med svake norskkunnskaper. Midler ble fordelt til prosjekter i 7 av kommunene som har deltatt i forsøket. Resultater fra forsøket i 2009 viser at helsesøstrene vurderer SPRÅK 4 som et nyttig verktøy også for å finne forsinket språkutvikling hos flerspråklige barn som kan lite norsk. Det ble avdekket forsinket eller mulig forsinket språkutvikling i en tredjedel av disse tilfellene.

SPRÅK 4 som verktøy ved fireårskontrollene benyttes i mange flere kommuner enn de som er med i forsøksordningen. Blant de 258 kommunene som oppga at de hadde tiltak for språkkartlegging ved helsestasjoner var det 66 pst. som allerede benyttet Språk 4 per februar 2008.

I Helsedirektoratets nasjonale retningslinjer for undersøkelse av syn, hørsel og språk anbefales bruk av Språk 4 ved fireårskontrollen. Flere høyskoler har inkludert bruk av Språk 4 i utdanningen for helsesøstre.

Forsøket ble avsluttet i 2009, etter fire år.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.6 og kap. 821, post 62.

16. Språkløftet: Oppfølging av barn på grunnlag av språkkartlegging på helsestasjonen

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Ni kommuner deltar i *Språkløftet* (2007-11). Prosjektet tar sikte på å legge til rette for god og allsidig språkutvikling hos barn i førskolealder, gjennom oppfølging av barn som på grunnlag av språkkartlegging på helsestasjon, trenger tilbud om nærmere utredning, diagnostisering og evt. tilrettelagt opplæring. Tiltakene skal sikre systematisk oppfølging i barnehage og skole.

Halvveis i prosjektet meldte samtlige kommuner at barna som startet i 1. klasse høsten 2009, har profitert på den spesielle oppfølgingen de har fått. Det legges vekt på utvikling av en modell med helhetlig tiltakskjede fra helsestasjon til barnehage og over til skole.

Det ble bevilget 6 mill. kroner i 2010, hvorav 2 mill. kroner ble øremerket til innsats i Groruddalen, og 1 mill. kroner ble nyttet til innsats i bydelen Søndre Nordstrand i Oslo. Tiltaket foreslås videreført på samme nominelle nivå i 2011, prosjektets siste år.

Rambøll Management har evaluert *Språkløftet* og *Utviklingsprosjekt i skoler med mer enn 25 prosent minoritetsspråklige elever* (jf. tiltak 18), i perioden november 2007 til juni 2009. I oppfølgingen er det lagt vekt på at det må videreutvikles modeller, og skolene må forberedes på å motta og følge opp barna i prosjektet.

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) har fulgt opp prosjektet gjennom samlinger og møter med de deltakende kommunene. Det er utarbeidet indikatorer for sluttresultat etter prosjektperioden. Videre er det utviklet konkrete modeller for arbeidet i alle kommuner, og tiltakskjeder er under arbeid.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2010-2011) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

17. Gratis kjernetid i barnehage

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Forsøk med gratis kjernetid i barnehage for alle fire- og femåringer i områder med høy andel barn med innvandrerbakgrunn startet i Stovner bydel i Oslo i 2006 og er gradvis blitt utvidet. Siden medio 2007 har forsøket omfattet alle fire- og femåringer i de fire bydelene i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand i Oslo.

Formålet med ordningen er, gjennom økt deltakelse i barnehage, å forberede barna på skolestart. Forsøket skal også sikre en målrettet oppfølging av foresatte med innvandrerbakgrunn, slik at disse kan bidra til at barna kan følge ordinær undervisning på skolen. Tilbud om gratis kjernetid skal også ses i sammenheng med kommunens norskundervisning for foreldrene, og i særdeleshet mødre, gjennom egne motivasjons- og arbeidstiltak.

Midlene er brukt til å dekke inntil 20 timer gratis opphold i barnehage per uke per barn, til rekruttering av minoritetsspråklige barn hvor foresatte ikke har søkt om barnehageplass, til systematisk språkstimulering i barnehagene, kompetanseheving av barnehagepersonalet og til foreldrerettete tiltak. Etter at gratis kjernetid ble innført, har antallet minoritetsspråklige barn i barnehage økt. Gratistilbudet når mange som ellers ikke ville brukt barnehagen. Ved inngangen til 2010 hadde nesten alle fire- og femåringer erfaring fra barnehage i de bydelene som omfattes av forsøket. De ansattes kompetanse i å jobbe systematisk med det enkelte barns språkutvikling har økt. Foreldretilbudene har økt oppslutning, som igjen bidrar til å sette foreldrene bedre i stand til å følge opp barna sine. Det ser nå ut til å være mer akseptert at barnehagen er en del av utdanningsløpet til barnet, og flere foreldre søker selv om barnehage, og de satser i større grad på heldagstilbud. Skoler i bydeler som omfattes av tiltaket melder at det språklige nivået på barna som begynner på skolen er bedre enn tidligere.

For 2008, 2009 og 2010 ble det årlig bevilget 50 mill. kroner til forsøk med gratis kjernetid for fire- og femåringer i de fem bydelene i Oslo. Det er også blitt gitt til sammen 4,8 mill. kroner til Drammen kommune i årene 2007-2009 til et avgrenset forsøk for fire- og femåringer. Midlene er benyttet til 60 barnehageplasser for minoritetsspråklige barn med et gratis korttidstilbud 17 timer per uke, samt til tilbud om norskopplæring og fysisk aktivitet for mødre. Dette tilbudet ble faset ut i 2010.

I 2010 ble det i tillegg bevilget 10 mill. kroner til et forsøk for 3-åringer i noen områder i Drammen og i bydel Gamle Oslo. Med ett ekstra år i barnehagen kan barn få et enda bedre grunnlag for skolegangen. Det ble i 2010 startet en evaluering av forsøket for fire- og femåringer. Målet med evalueringen er blant annet å finne ut om forsøket bidrar til å gi barna bedre norskkunnskaper.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.05, delmål 2.6 og kap. 821, post 62.

18. Flere ressurser til skoler med mer enn 25 prosent minoritetsspråklige elever – Utviklingsprosjektet

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Målet med prosjektet er å bedre elevenes utbytte av opplæringen gjennom tilskudd til utviklingsprosjekter for å stimulere skolene til å håndtere utfordringene knyttet til mange minoritetsspråklige. I 2010 ble det bevilget 7 mill. kroner til prosjektet. 3 mill. kroner har gjennom prosjektperioden årlig vært øremerket tiltak i Groruddalen og 1 mill. kroner til Søndre Nordstrand i Oslo. Gjennom prosjektet har det blitt igangsatt forsøk med nye modeller for opplæringen og kompetanseutvikling blant lærerne. Tiltaket må sees i sammenheng med Språkløftet, bl.a. fordi flere av kommunene har slått sammen tiltakene til ett prosjekt. Det er foretatt en samlet evaluering av prosjektene, jf omtale under tiltak 16 *Språkløftet*.

NAFO har fulgt opp også dette prosjektet gjennom samlinger og møter med de deltakende kommunene, samt utarbeiding av indikatorer for sluttresultat etter prosjektperioden.

Det tas sikte på at Utviklingsprosjektet videreføres til og med 2011, på samme nivå som i 2010, slik at perioden sammenfaller med Språkløftet.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2010–2011) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

19. Læreplaner i grunnleggende opplæring i norsk og i morsmål for språklige minoriteter

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Læreplanene i grunnleggende norsk og morsmål for språklige minoriteter ble innført høsten 2007. Lærerplanene er nivåbaserte, aldersuavhengige og ment som en overgangsordning for elever inntil de har tilstrekkelige norskkferdigheter til å følge ordinær læreplan i norsk. Det er utviklet kartleggingsverktøy og veiledningsmateriell, og det er holdt og vil fortsatt holdes etterutdanningskurs for lærere.

Læreplanene blir følgevaluert (2008-11). Hovedfunnene i andre delrapport (våren 2010) var bl.a. at planen for grunnleggende norsk i større grad brukes i grunnskolen enn i videregående opplæring, og kjennskap til planen har økt siden forrige evalueringsrapport. Flere enn i 2009 mener at planen fungerer godt som pedagogisk verktøy. En sentral barriere i videregående opplæring oppgis å være at elevene ikke får karakterer på grunnlag av planen, og at overgang til ordinær norskplan er urealistisk for mange. Kjennskap til morsmålsplanen har økt noe, men mange skoleeiere, spesielt i videregående opplæring, oppgir at de ikke kjenner til morsmålsplanen. Det pekes på at implementeringen går sakte, og at det er mangel på kjennskap til lovverk, rettigheter og støttemateriell. Evalueringen foreslår bl.a. å styrke kommunikasjonen om læreplanene, at det satses særskilt på videregående opplæring, at det blir økt kontroll med skoleeieres og skolelederes

morsmålsopplæring og økt kompetanseheving og styrket implementeringsledelse. Sluttrapporten skal foreligge i april 2011.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010–2011) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

20. Nattergalen – møte mellom studenter og barn

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Som en del av regjeringens satsing på et kultursensitivt barnevern, startet mentorordningen Nattergalen opp ved åtte universiteter og høyskoler høsten 2008. Gjennom Nattergalen skal studenter ved barnevern- og sosialfagutdanningene få bedre kunnskap om barn, unge og familier med innvandrerbakgrunn ved å være mentor for et barn mellom 8-12 år gjennom et skoleår. Et annet hovedmål med ordningen er at flere unge med innvandrerbakgrunn fullfører videregående opplæring og fortsetter i høyere utdanning. Gjennom sitt møte med mentorene er det et mål at barna får styrket selvfølelse, økt sosial kompetanse og bedre språkferdigheter. Skoleåret 2009/2010 ble 140 barn og 138 mentorer rekruttert til Nattergalen.

Nattergalen er en treårig prøveordning. Det har årlig blitt satt av 3 millioner til tiltaket. Regjeringen viderefører tiltaket i 2011. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har fått i oppdrag å evaluere Nattergalen med vekt på barnas og mentorenes utbytte av å delta i ordningen. Evalueringen skal munne ut i en sluttrapport som leveres Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i 2011, og det skal deretter tas stilling til videreføring av tiltaket.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.20, delmål 6.1. og kap. 854, post 71.

21. Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Tiltaket inngår som en del av Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet forvalter tilskuddsordningen *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Ordningen er et virkemiddel for å bedre oppvekst- og levekår i større bysamfunn, og omfatter 23¹ bykommuner og 7 prioriterte bydeler i Oslo. Bevilgningen benyttes til tiltak og prosjekter som retter seg mot barn og unge i alderen 12 til 25 år med spesielle behov og mot utsatte ungdomsgrupper og ungdomsmiljø. Barn og unge med innvandrerbakgrunn står overfor spesielle utfordringer, og innsats som fremmer inkludering har høy prioritet.

¹ Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Tromsø, Drammen, Skien, Fredrikstad, Sandnes, Sarpsborg, Bodø, Sandefjord, Larvik, Ålesund, Arendal, Porsgrunn, Haugesund, Tønsberg, Halden, Moss, Hamar og Gjøvik og 7 bydeler i Oslo; Sagene, Gamle Oslo, Grünerløkka, Søndre Nordstrand, Alna, Stovner og Grorud.

Tilskuddsordningen var på om lag 48 mill. kroner i 2010. Ordningen er todelt. En satsing er rettet mot ungdomstiltak og én satsing er rettet mot tiltak som tar sikte på å nå barn, unge og familier berørt av fattigdom. Midlene til ungdomstiltak benyttes til tiltak og prosjekter rettet mot ungdom med spesielle behov, utsatte ungdomsgrupper og ungdomsmiljø. Fattigdomssatsingen blir fordelt til tre områder: Tilskudd til ferie- og fritidsaktiviteter rettet mot barn, unge og familier berørt av fattigdomsproblemer, tilskudd til tiltak som bidrar til arbeidsmarkedstilknytning for unge med liten eller mangelfull utdanning og tilskudd til mer langsiktige og samordnende tiltak som motvirker marginalisering av barn og unge berørt av fattigdomsproblemer.

Et av hovedformålene med tilskuddsordningen er utvikling av kunnskap om gode målrettede tiltak som kan motvirke utstøting og sosial isolasjon som følge av inntektsfattigdom. En evaluering foretatt av Fafo² og NOVA av tiltak mot fattigdom innenfor tilskuddsordningen viser at kommunene har fått større bevissthet og kompetanse om barnefattigdom og betydningen av å etablere inkluderende sosiale møteplasser, mestringsarenaer og kvalifiseringsarenaer for utsatte barn og unge. Evalueringen viser at kommunene samarbeider bedre lokalt med ulike deler av hjelpeapparatet, private organisasjoner og bedrifter og at ordningen bidrar til at kommunene kan gi flere barn og unge et bedre tilbud lokalt.

Tilskuddsordningen videreføres i 2011. Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010 – 2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.20, delmål 5.2 og kap. 857, post 73.

22. Kompetanseteam mot tvangsekteskap

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011)

Kompetanseteam mot tvangsekteskap ble etablert i 2004. Gjennom Handlingsplanen for integrering og inkludering ble kompetanseteamet gjort til en permanent ordning i 2007. Teamet består av representanter fra Utlendingsdirektoratet, Politidirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Koordineringsansvaret for teamet ble overført til IMDi januar 2008. Teamet bistår førstelinjetjenesten med råd og veiledning i konkrete saker som omhandler tvangsekteskap. Fra mars 2009 overtok teamet ansvaret for tildelingen av plasser i det nasjonale botilbudet for unge over 18 år som er utsatt for tvangsekteskap eller trusler om dette, og fra april 2009 fikk teamet også ansvar for å besvare spørsmål knyttet til tvangsekteskap på nettstedet ung.no, jf. tiltak 10 i Handlingsplan mot tvangsekteskap. I tillegg fikk teamet i januar 2010 ansvaret for å administrere refusjonsordning for utgifter til hjemsendelse til Norge ved tvangsgifte eller fare for tvangsgifte.

² Bjørn Richard Nuland, Kaja Reegård og Hans Christian Sandlie: *Tiltak for fattige barn og unge – evaluering av fattigdomstiltakene innenfor tilskuddsordningen Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Fafo- 2010:19.

Kompetanseteamet har hatt en økning fra 128 saker første halvår 2009 til 200 saker første halvår 2010. Økningen i antall saker til Kompetanseteamet kan tyde på økt kunnskap og bevissthet om tvangsekteskap og at Kompetanseteamet nå er godt etablert og kjent. Kompetanseteamet har en fordobling av saker vedrørende gjennomført tvangsekteskap. Det at flere henvender seg kan tyde på økende bevissthet om egne rettigheter og mulighet for å få hjelp til å komme seg ut av tvangsekteskap, men sier ikke noe om omfanget. Det lave antall saker som omhandler ekstrem kontroll kontra andre kategorier, viser at Kompetanseteamet i større grad kontaktes når en krise har oppstått. De fleste sakene dreier seg om personer over 18 år, og økningen i antall saker slår også ut i denne aldersgruppen. Tallene viser også en fordobling av andel saker som involverer gutter, fra 9 pst. til 18 pst. i samme periode.

I første halvår 2010 har Kompetanseteamet holdt 11 foredrag, drevet flere nettverksgrupper og andre kompetansebyggingstiltak. Målgruppen har vært førstelinjetjenesten, ulike voksenopplæringstiltak for minoritetsgrupper, sosionomtjeneste ved sykehus og Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS).

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, under programkategori 11.05, delmål 2.4.

23. Tiltak mot tvangsekteskap: Informasjon, holdningsskapende arbeid og kunnskapsutvikling

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

I 2007 ble 2 mill. kroner satt av til ulike tiltak mot tvangsekteskap. Tiltakene knyttet seg til informasjon og holdningsskapende arbeid, kunnskapsinnhenting, kompetanseheving, ulike forebyggende tiltak og krisehjelp.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet fikk i 2008 videreført tildelingen på 1,25 mill. kroner som dekket tiltak for å motarbeide tvangsekteskap og kjønnslemlesting gjennom familievernet. Aker familiekontor fikk videreført midler til Brobyggerprosjektet som jobber med hvordan familievernet kan brukes i forhold til tvangsekteskap. Brobyggerprosjektet har blitt videreført i 2009 gjennom Handlingsplanen mot tvangsekteskap, som også ivaretar informasjonsutvikling og formidling, holdningsskapende arbeid og kunnskapsutvikling.

Handlingsplan mot tvangsekteskap inneholder 40 tiltak. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har ansvar for å utarbeide halvårsrapporter om fremdriften på arbeidet med handlingsplanen. Rapportene legges ut på www.tvangsekteskap.no.

Arbeidet med Handlingsplan mot tvangsekteskap står omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.4.

24. Minoritetsrådgivere ved videregående skoler

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Skolen er en sentral arena for å nå ut til ungdom som kan stå i fare for å bli utsatt for tvangsekteskap. Koordinert samarbeid mellom skolen og det kommunale hjelpeapparatet er en forutsetning for å kunne bekjempe tvangsekteskap. Videre er det behov for å øke kompetansen om tvangsekteskap i skolen. Det er etablert et team av 30 minoritetsrådgivere ansatt i Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) som skal bidra til å forebygge og hindre tvangsekteskap. Minoritetsrådgiverne startet arbeidet ved et utvalg videregående skoler i åtte fylker juni 2008.

Minoritets- og integreringsrådgiverne (jf. tiltak 25) behandlet totalt 438 saker i 2009 og har hatt 221 saker første halvår 2010, hvorav 173 ble meldt fra minoritetsrådgivere. De fleste sakene ved skolene og utenriksstasjonene dreier seg om frykt for tvangsekteskap, frykt for å bli etterlatt i utlandet, trusler, vold og ekstrem kontroll. Det viser at ordningen med minoritetsrådgivere fungerer som et lavterskeltilbud hvor en kommer tidligere i kontakt med ungdommen og dermed har mulighet for å forebygge. Disse funn underbygges også i ISFs delrapport fra juni 2010 og understreker behovet for økt bevissthet om problemfeltet på skolene.

I arbeidet mot tvangsekteskap har fokus ofte vært på jenter, men også gutter er utsatt og henvender seg til hjelpeapparatet i økende grad. Minoritetsrådgiverne og integreringsrådgiverne har en økning i andel saker som vedrører gutter, fra 15 prosent første halvår 2009 til 23 prosent i 2010. Det er et behov for mer kunnskap om gutters roller og holdninger til tvangsekteskap, og gode metoder for å nå gutter som på forskjellige måter er utsatt for dette. IMDi erfaring er at gutter kan inneha flere ulike roller som kommer i konflikt med hverandre. Gutter kan selv være utsatt for tvang, men de kan også være kontrollører av sine søstre eller andre kvinnelige slektninger. IMDi har derfor iverksatt FoU- prosjektet ”*Gutter og flerkulturelt familieliv – en kvalitativ undersøkelse og innspill i metodeutvikling*”.³

Det er også et behov for mer kunnskap om unge som har hatt begrenset innflytelse på valg av ektefelle, og hva som skiller disse fra personer som har hatt stor innflytelse på valg av ektefelle. FoU- prosjektet *Levekår, familiepraksis og likestilling blant unge med ulik grad av innflytelse over*

³ Prosjektet gjennomføres av Institutt for samfunnsforskning (ISF) og rapporten skal foreligge desember 2010.

*valg av egen ektefelle vil kunne bidra til en bedre identifisering av ungdom i risikozonen for tvangsekteskap.*⁴

IMDi utviklet i 2009 rutiner for arbeid mot tvangsekteskap til bruk på skoler. Målet med rutinene er å klargjøre ansvar og roller og øke de skoleansattes kompetanse. Det er i perioden fokusert på systematisk opplæring og kompetanseheving, elevrettet forebyggende arbeid samt kontakt og samarbeid med foreldre.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, under programkategori 11.05, delmål 2.4.

25. Integreringsrådgivere

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

Regjeringen har opprettet en ordning med integreringsrådgivere ved utenriksstasjoner som ligger i områder med betydelig innvandring til Norge og hvor tvangsekteskap forekommer. Tjenesten er ambulerende og skal settes inn der behovet er størst. Det har i perioden vært integreringsrådgivere i Islamabad, Colombo, Rabat, Ankara, Amman og Nairobi. Rådgiveren i Rabat ble i 2009 flyttet til Damaskus, og da hun sluttet i april 2010 er denne stillingen ikke blitt erstattet. Utplasseringen av integreringsrådgiver på Sri Lanka ble avvirket våren 2010.

Integreringsrådgiverne bidrar til å styrke behandlingen av familiesaker og gi informasjon om tvangsekteskap ved aktuelle utenriksstasjoner. Det utvikles nå egne rutiner for dette arbeidet (ansvarlig er Utlendingsdirektoratet med bistand fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet). Integreringsrådgiverne etablerer kontakt og utvikler nettverk med myndigheter, frivillige organisasjoner og andre aktører som kan bidra i forebyggende arbeid og bistå i eventuelle krisesaker. Overfor hjelpeapparatet og forvaltningen i Norge bidrar de med informasjon om blant annet kulturelle forhold og ekteskapstradisjoner i den utsatte ungdommens opprinnelsesland, noe som er nyttig i forbindelse med førstelinjens oppfølging av saker.

Totalt hadde minoritets- og integreringsrådgiverne 438 saker i 2009, og av de 221 sakene som har vært meldt 1. halvår 2010, kommer 48 fra integreringsrådgiverne. Siden prosjektets oppstart har 18 personer fått hjelp til hjemreise. Erfaring viser at assistanse til hjemreise er vanskelig. Når en person med tilknytning til Norge befinner seg i utlandet, er det begrenset hva norske myndigheter kan gjøre. Er det fare for at en ungdom vil utsettes for tvangsekteskap ved reise til foreldrenes opprinnelsesland, bør en først og fremst prøve å hindre utreise fra Norge.

⁴ Prosjektet gjennomføres av FAFO og rapporten skal foreligge innen utgangen av mars 2011.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, under programområde 11.05, delmål 2.4.

26. Støtte til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

Det er etablert en ordning i regi av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) hvor frivillige organisasjoner kan søke om støtte til arbeid mot tvangsekteskap, jf. tiltak 17 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011). Regjeringen satte av 10 mill. kroner til dette tiltaket i 2009 og i 2010.

Målet med ordningen er å mobilisere frivillige til å forebygge tvangsekteskap gjennom å motarbeide undertrykkende holdninger og praksis i aktuelle miljøer, og dermed styrke unges muligheter til å ta selvstendige valg.

IMDi har i 2010 mottatt 33 søknader fra 31 organisasjoner. 24 søknader har blitt innvilget prosjektstøtte i 2010 med til sammen 8,54 mill. kroner. Av de 10 mill. kr er det satt av 510 000 kroner til oppdrag og til eventuelle klagesaker. 700 000 kroner er avsatt til forvaltning og erfaringsformidling. Det er en blanding av små og store prosjekter – fra forholdsvis små avgrensede prosjekter som å skape møteplasser for minoritetsjenter i tilknytning til leksehjelp og samtalegrupper, til mer omfattende og sammensatte prosjekter med ulike samlinger, fora for dialog og diskusjon i grupper og samtaler enkeltvis, kurs for å styrke selvtilitt og sette målgruppen i stand til å kunne ta egne valg samt se konsekvensene av valgene, med mer. Det er gitt støtte til videreføring av to prosjekter utenfor Norge, et i Nord-Irak og et i Pakistan, og et nytt prosjekt i Kenya. Alle prosjektene som får støtte, er knyttet opp mot IMDis minoritetsrådgivere og integreringsrådgivere som har faglig oppfølgingsansvar for prosjektene.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, under programkategori 11.05, delmål 2.4 og kap 821, post 71.

27. Etablere ytterligere botilbud for unge over og under 18 år

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

Ungdom som kommer i konflikt med familien pga. tvangsekteskap eller trusler om tvangsgifte kan ha behov for et tilpasset botilbud i en kortere eller lengre periode. I 2008 fikk Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) oppdrag om å etablere bo- og hjelpetilbud for unge over og under 18 år.

Tiltaket ble fremmet som en del av Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011). Det ble satt av 18,5 millioner til tiltaket i 2010 og tiltaket er planlagt videreført i 2011.

Departementet har bedt direktoratet om å legge til rette for en innlemming av allerede eksisterende kriseboliger i det nasjonale botilbudet. Målet er at de ti kriseboligene for utsatte over 18 år, som til nå har vært disponert av frivillige organisasjoner, skal innlemmes i det nasjonale botilbudet i løpet av 2010. I tillegg skal etableringen av nye bo- og støttetilbud videreføres.

Tilbudet vil i løpet av sommeren 2010 bestå av ca 20 plasser, og skal i løpet av 2011 utvides ytterligere slik at det totalt vil bestå av ca. 30 – 35 plasser, herunder tilpassede botilbud for gutter og par.

I 2010 videreføres arbeidet med å etablere botiltak for unge under 18 år. Mer informasjon om fremdriften på tiltakene finnes på www.tvangsekteskap.no

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programområde 11.05, delmål 2.4.

28. Informasjon til nyankomne om kjønnslemlestelse og tvangsekteskap

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008 – 2011) og Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Det er viktig at nyankomne innvandrere gjøres oppmerksom på at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er ulovlig og straffbart i Norge. Voksne nyankomne asylsøkere med bakgrunn fra land hvor tvangsekteskap og kjønnslemlestelse blir praktisert, gis informasjon om norsk lovforbud under registreringen av deres asylsøknad. Asylsøkeren skal så bes om å signere en egenerklæring på at denne informasjonen er mottatt og forstått. I desember 2005 ble ordningen iverksatt. Etter at tiltaket hadde virket i om lag fire år, ønsket Utlendingsdirektoratet å evaluere tiltaket.

Målet med evalueringen var å vurdere hvorvidt tiltaket bidrar til å oppnå myndighetenes overordnede mål, nemlig å forhindre at ungdommer blir giftet bort under tvang og at jenter/kvinner blir kjønnslemlestet. I evalueringen ses det spesifikt på innhold og gjennomføring av tiltaket med informasjon og egenerklæring.

Hovedfunnene i evalueringen fra Oxford:

- Asylsøkerne husker på kort sikt informasjonen fra egenerklæringsskjemaene.
- Det er usikkert hvor mye asylsøkerne forstår av innholdet i informasjonen.
- På lengre sikt avtar hva asylsøkeren husker av informasjon og egenerklæring.

- Tolkene har en sentral og selvstendig rolle i forbindelse med gjennomføringen av tiltaket.
- Enkelte begrep som benyttes i egenerklæringsskjemaene er i noen tilfeller vanskelig å oversette.
- Tiltaket har til en viss grad en opplysende effekt.
- Det er ikke mulig å verifisere holdningsskapende eller preventiv effekt av tiltaket.

Departementet har nå til vurdering Utledningsdirektoratets og andre berørte etaters forslag til oppfølging av rapporten.

29. Tiltak mot kjønnslemlestelse: holdningsendring og kunnskapsutvikling

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011).

Regjeringen bestemte høsten 2008 at alle jenter og kvinner som kommer fra områder der forekomsten av kjønnslemlestelse i henhold til Verdens helseorganisasjon er 30 pst. eller mer, tilbys samtale og frivillig underlivsundersøkelse. Tilbudet til nyankomne, som ble startet opp i 2009, skal være en del av helseundersøkelsen i kommunen, utføres av kompetent lege, og gis innen ett år etter ankomst. Det skal også gis tilbud om samtale og underlivsundersøkelse til alle aktuelle jentegrupper (innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre) før skolestart (5-6 år), i barneskolens 5. klassetrinn (10-11 år) og 10. klassetrinn (15-16 år). Tilbudet skal være i regi av helsestasjons- og skolehelsetjenesten og fases inn i noen utvalgte kommuner i 2009. Fra 2010 skal tiltaket være landsdekkende.

Utover tilbudet om samtale og underlivsundersøkelse ivaretar Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011) arbeidet med holdningsendring og kunnskapsutvikling. Som en del av arbeidet med planen har Nasjonalt kunnskapssenter mot vold og traumatisk stress startet et forskningsprogram med 4 delprosjekter. Det utarbeides halvårsrapporter om fremdriften på planarbeidet. Rapportene legges ut på www.regjeringen.no/BLD

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet under programkategori 11.05, delmål 2.4. kap.

30. Frivillige organisasjoner og frivillig arbeid som bidrar til deltakelse og inkludering

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Frivillige organisasjoner er viktige aktører i arbeidet med inkludering og deltakelse. Organisasjonene og frivillig arbeid bidrar til å styrke kontakt i nærmiljøet og til å tilrettelegge for samhandling og nettverksbygging mellom personer med innvandrerbakgrunn og majoritetsbefolkningen.

Tilskuddsordningen til innvandrersorganisasjoner og annen frivillig virksomhet ble i 2007 styrket med 2 mill. kroner som en del av Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har i 2010 fordelt 13,9 mill. kroner til ni landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet. Organisasjonene som har fått støtte er Antirasistisk senter (ARS), Human Rights Service (HRS), Innvandrernes landsorganisasjon (INLO), Kristent interkulturelt arbeid (KIA), MiRA Ressurssenter for flyktning- og innvandrerkvinner (MiRA-Senteret), Minotenk – minoritetspolitisk tenketank, Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS), Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD) og Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF).

I tillegg fordelte IMDi 1,25 mill. kroner til organisasjoner og aktiviteter i Groruddalen og Søndre Nordstrand. Fylkeskommunene forvalter tilskudd til drift av lokale innvandrersorganisasjoner og frivillig virksomhet i lokalsamfunn.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, kap. 821, post 71.

31. Informasjons- og veiledningstiltak rettet mot innvandrere

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Nyankomne innvandrere har behov for informasjon og kunnskap om det norske samfunnet. Regjeringen opprettet i 2008 en tilskuddsordning for frivillige organisasjoner som kan gi målrettet informasjon til nyankomne innvandrere. Ordningen forvaltes av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). I 2009 ble det satt av 3,825 mill. kroner til tiltaket. I 2010 ble det avsatt 5,588 mill. kroner til tiltaket, som ble utvidet til også å omfatte frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet, og i arbeidet for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen.

Formålet er å utvikle nettverk og styrke deltakelsen i lokalsamfunnet, samt å bistå i formidling av kunnskap om rettigheter og plikter, og om lover og regelverk i det norske samfunnet. 21 søkere har mottatt prosjektstøtte for 2010. Av disse er seks videreføring fra 2009, og seks er videreføring av samarbeidsavtaler mellom IMDi og frivillige organisasjoner. De seks prosjektaktørene som får videreført støtten fra 2009 er Caritas Norge, Tømrer- og Byggfagforeningen, Oslo Katolske Bispedømme, Mental Helse Møre og Romsdal, frivillighetssentralene i Stjørdal og i Sandefjord. Støtte knyttet til samarbeidsavtaler på til sammen 2,325 mill. kroner, går til Norges Røde Kors, Norsk Folkehjelp, Norges Fotballforbund, Norske kvinners sanitetsforening, Redd barna og Frivillighet Norge. I tillegg mottar Juridisk rådgivning for kvinner og avisen Utrop støtte, og 8 mindre organisasjoner og frivillighetssentraler får støtte til tiltak med hovedvekt på nettverksbygging.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, kap. 821, post 71.

32. Kartlegging av diskriminering i statlig sektor

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Høsten 2007 igangsatte Regjeringen en kartlegging av hva departementene med underliggende etater gjør for å bekjempe diskriminering innen statlig sektor, og av forekomst av etnisk diskriminering/opplevd forskjellsbehandling utøvd av statlige myndigheter. Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) ble bevilget 700 000 kroner for å bearbeide det innkomne materialet og følge opp med tiltak.

LDO utga i januar 2008 rapporten *Kartlegging av diskriminering i statlig sektor – første trinn?* Rapporten viser generelt at det er mangel på systematikk i arbeidet mot diskriminering samt en generell mangel på kunnskap om diskriminering i statlige virksomheter. LDO kommer i rapporten med en rekke anbefalinger til tiltak. Hovedanbefalingen til LDO var å innføre en form for aktivitets- og rapporteringsplikt i diskrimineringsloven. LDO fulgte i 2008 opp kartleggingsrapporten med bl.a. veiledning til statlige etater og utvikling av metoder og modeller for hvordan staten kan arbeide for å bekjempe diskriminering.

Kartleggingsrapporten fra LDOs med anbefalinger til tiltak ble vurdert nærmere i forbindelse med arbeidet med handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009–2012, tiltak 33. Tiltak for å sikre at offentlige tjenester er tilpasset mangfoldet i befolkningen er et av innsatsområdene i planen. Dette omhandler blant annet mangfoldsopplæring for ledere og ansatte, tiltak for å øke tilgjengeligheten og bruken av kvalifisert tolk i offentlig tjenesteyting og tiltak for å øke rekrutteringen av ansatte med minoritetsbakgrunn i offentlig sektor.

Det ble innført en aktivitets- og rapporteringsplikt i diskrimineringsloven og i ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov fra 1. januar 2009 etter mønster av tilsvarende plikt i likestillingsloven. I 2009 og 2010 har BLD prioritert arbeidet med å gjøre aktivitets- og rapporteringspliktene kjent blant aktører som er omfattet av pliktene. Dette arbeidet vil videreføres i 2011. Det er LDO som håndhever aktivitets- og rapporteringspliktene, jf også omtale under tiltak 33 og 34.

33. Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Regjeringen la i april 2009 fram Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009–2012. Innsatsen i planen er rettet mot å bekjempe den diskriminering som særlig innvandrere og deres barn, samer og nasjonale minoriteter kan oppleve. Planen inneholder 66 nye tiltak og har

særlig fokus på arbeidsliv, offentlig tjenesteyting, barnehage/skole/utdanning, boligmarked og på diskriminering ved utesteder.

Et av hovedmålene med handlingsplanen er å bidra til en god implementering av de nye aktivitets- og rapporteringspliktene. Et annet hovedmål er å øke kunnskapen om art, omfang og årsaker til diskriminering for å kunne sette i verk mer treffsikre tiltak.

Tiltakene i planen er forankret i ni departement, og skal dekkes innenfor de ulike departementenes budsjetttrammer. Regjeringen styrker med denne planen også samarbeidet med partene i arbeidslivet. I planperioden samarbeider Regjeringen med de åtte hovedorganisasjonene i arbeidslivet om felles tiltak som inngår i planen for å bekjempe diskriminering i arbeidslivet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet koordinerer arbeidet med oppfølging av planen. Det er utarbeidet en statusrapport pr. 1.1 2010 for oppfølging av planen. I 2011 vil arbeidet med å sette i verk tiltak i planen videreføres. Det tas også sikte på at planen skal revideres i 2011.

Handlingsplanen omtales nærmere i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, kap. 846. og kan leses i sin helhet på www.regjeringen.no/BLD.

34. Bevisstgjøring mot rasisme og diskriminering

Ansvarlig: Barne- og likestillings- og inkluderingsdepartementet

Det er behov for en kontinuerlig bevisstgjøring i det offentlige, i arbeidslivet og samfunnet generelt om rasisme og diskriminering. Det har i 2006 – 2008 vært gjennomført flere bevisstgjøringskampanjer i Norge og i Europa mot rasisme og diskriminering.

I forbindelse med Europarådets kampanje *All Different – All Equal* og det europeiske året for like muligheter for alle ble det i 2007 gjennomført en rekke prosjekter og tiltak for å øke bevisstheten om rundt rasisme og diskriminering i hele Norge. I 2008 opprettet Regjeringen en ny tilskuddsordning *Mangfold og inkludering* som en oppfølging av målene i kampanjen *All Different – All Equal* og som en videreføring av tilskuddsordningen Idébanken. Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjon forvalter ordningen, som planlegges videreført i 2011.

Norge deltar i EUs flerårige rammeprogram PROGRESS (2007-2013) som omfatter fem områder: Arbeid, sosial sikkerhet og integrasjon, arbeidsvilkår, bekjempelse av diskriminering og likestilling mellom kvinner og menn. PROGRESS støtter opp under EUs ikke-diskrimineringspolitikk og regelutvikling, i form av studier, forskning og analyser samt informasjons- og kompetansetiltak i form av seminarer og kampanjer.

Likestillings- og diskrimineringsombudet har i 2009 og 2010 fått støtte fra PROGRESS programmet til å gjennomføre en bevisstgjøringskampanje for å øke kompetansen blant norske arbeidsgivere, arbeidslivets parter og allmennheten generelt om kravene – og mulighetene – som ligger i de nye bestemmelsene om aktivitets- og rapporteringsplikt. Kampanjen er også støttet av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet og Helsedirektoratet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har gitt LDO i mandat å opptre som nasjonal koordinator, tilrettelegger og søker på en ny utlysning under PROGRESS for aktiviteter i 2011. Søknaden har et særskilt fokus på aktivitets- og rapporteringsplikten for offentlige myndigheter som tjenesteyter og dekker diskrimineringsgrunnlagene kjønn, etnisitet, religion/livssyn, nedsatt funksjonsevne, alder og seksuell orientering. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å dekke egenandelen på 20 prosent i 2011 om søknaden innvilges.

PROGRESS er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.10, kap. 846. Tilskuddsordningen *Mangfold og inkludering* omtales i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.20 og kap. 857, post 70.

35. Innsats mot diskriminering i politiet

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet.

Norsk lov forbyr diskriminering på bakgrunn av en rekke kriterier, herunder etnisitet, religion m.m. Det er av stor betydning at hele befolkningen har tillit til at politiet og rettsvesenet ivaretar deres rettigheter.

Politiet arbeider aktivt for å øke rekrutteringen av studenter med minoritetsbakgrunn, og for å beholde tilsatte med slik bakgrunn. Det ble i 2006 tatt opp 9 studenter med minoritetsbakgrunn, mens det i 2007 ble tatt opp 27 studenter. I 2008 ble det tatt opp 27 studenter med minoritetsbakgrunn. I 2009 var det 88 søkere som oppga at de har minoritetsbakgrunn, og 30 studenter med minoritetsbakgrunn startet på første året på bachelorutdanningen. I 2010 var det 93 søkere som oppga at de har minoritetsbakgrunn og av disse er det tatt opp 22 studenter i årets opptak.

Politi høgskolen og Politidirektoratet har innhentet erfaringer fra mangfoldsarbeid fra andre land, blant annet gjennom internasjonale nettverksmøter og besøk til andre politiorganisasjoner.

Politidirektoratet startet i 2008 opp et 2-årig prosjekt, Trygghet og tillit — Politiets arbeid i et multietnisk samfunn, som gjennomføres i fire politidistrikter (Oslo, Søndre Buskerud, Sør-Trøndelag og Hordaland) og i særorganet Politiets Utlendingsenhet (PU). Prosjektet har som hovedmål å utvikle et godt og tillitsfullt forhold mellom politiet og innvandrerbefolkningen. Prosjektet er nå inne i en avsluttende fase med

implementering av tiltak i linjen. Prosjektet har blitt evaluert underveis, og en prosjektrapport vil foreligge ved utgangen av 2010.

Opplæringsmateriell i mangfoldsarbeid er utarbeidet, testet og evaluert. Politidirektoratet planlegger nå hvordan opplæring kan gjennomføres i etaten og vurderer oppstart i et utvalg politidistrikter/særorgan høsten 2010.

Politiet gjennomfører dialogmøter med representanter for innvandreres organisasjoner, både sentralt i Politidirektoratet og lokalt i politidistriktene. Slikt samarbeid gir nyttige innspill til Politidirektoratets arbeid og informasjon til innvandrersorganisasjonene. Det sentrale dialogforum deltar i prosjektet Trygghet og tillits referansegruppe.

Politidirektoratets mangfoldsplan (2008-2013) er sendt ut til alle politidistriktene. Det ble arrangert et seminar; *HMS – kultur og kompetansemangfold – Lederrollen i fokus* hvor planen ble presentert for nøkkelpersonell.

Innsatsen er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Justis- og politidepartementet, programkategori 06.40 Politi- og påtalemyndighet.

36. Undersøkelse om diskriminering i boligmarkedet

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet.

I løpet av de siste år er det tatt inn antidiskrimineringsbestemmelser i boliglovene, herunder husleieloven. For å få mer kunnskap om behovet for ytterligere tiltak som kan sikre alle like muligheter til å etablere seg i leiemarkedet, ga Husbanken Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) i oppdrag å gjennomføre en undersøkelse om diskriminering i leiemarkedet.

Rapporten «*Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i markedet*» (NIBR rapport 2009:2) kom ut i 2009 og viste bl.a. til at leiemarkedet har sorteringsmekanismer som bidrar til at grupper med ulik etnisk bakgrunn opplever å ha ulike vilkår i leiemarkedet. Husbanken har fått et ansvar med å følge opp kunnskapen som fremkommer i rapporten. Husbanken skal blant annet bidra til å skaffe et bredere spekter av boligtyper og boligstørrelser gjennom tilskudd til utleieboliger, hjelpe kommunene med å avkrefte myten om utleie til etniske minoriteter overfor utleieaktører, og stimulere til økt bruk av blant annet opplæringsverktøyet ”Å bo”.

37. Månedlige vedtak i bostøtten

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom.

Innvandrere har svært ulike forutsetninger for å foreta en god boligetablering i Norge. Regjeringens målsetning er at alle skal bo trygt og godt, noe som er en viktig forutsetning for inkludering og deltakelse i samfunnet. En god

bostøtteordning er et viktig virkemiddel for å nå målet om at alle skal bo trygt og godt.

Fra 1. september 2007 ble det innført månedlige vedtak istedenfor et system med tre årlige vedtaksdatoer. Formålet med tiltaket var å forkorte ventetiden på den første bostøtteutbetalingen. Tiltaket er gjennomført og integrert i bostøtteutbetalingene og gjelder alle mottagere av bostøtten (ca. 100.000 husstander). Videre ble regelverket betydelig styrket fra 1. juli 2009. Per mai 2010 hadde om lag 17 000 nye mottakere kommet inn i bostøtteordningen som følge av det nye regelverket, og den gjennomsnittlige utbetalte ytelsen hadde økt med om lag 9 % sammenlignet med samme måned i 2009.

Mer informasjon om bostøtte finnes i Prop. 1 S (2010-2011) for Kommunal- og regionaldepartementet, programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg.

38. Statsborgerseremoni

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Ny lov om statsborgerskap trådte i kraft i september 2006. Samtidig ble ordningen med frivillig statsborgerseremoni innført. Seremonideltakerne mottar boken *Velkommen som ny statsborger*. I tillegg avlegger deltakere over 18 år et troskapsløfte. Ansvar for gjennomføring av seremoniene er lagt til fylkesmannsembetene. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har en veilederfunksjon, mens midler til gjennomføring av seremoniene inngår i fylkesmannsembetenes årlige tildelinger fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet.

Gjennom seremoniene vil Regjeringen sikre en høytidelig og verdig markering av overgangen til norsk statsborgerskap. Seremonien skal markere at nye statsborgere slutter seg til de grunnleggende verdier som statsborgerskapet hviler på, med like rettigheter og plikter. Den vil også gi lokalsamfunn og storsamfunn anledning til å ønske nye statsborgere velkommen.

Siden innføringen av ordningen i 2006 har mer enn 5500 nye statsborgere deltatt. Andelen av nye statsborgerne som deltar på seremoni er ca 21 pst. og det er et mål å øke deltakelsen. På bakgrunn av forslag i Fafos forskningsrapport *Jeg følte det var min dag. Om deltakere og deltakelse i statsborgerseremonier 2006-2008* har IMDi i samarbeid med fylkesmennene utarbeidet en tiltaksplan for økt deltakelse. Tiltakene skal bl.a. bidra til økt kjennskap til ordningen.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.05, delmål 2.4.

39. Videreutdanning for religiøse ledere

Ansvarlig: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Regjeringen ser det som viktig at ledere med innvandrerbakgrunn i trossamfunn har kunnskap om norske samfunnsforhold, innsikt i de grunnleggende verdiene det norske samfunnet bygger på, og at de har reflektert over hva det vil si å være ledere i trossamfunn i Norge. Siden 2007 har Universitetet i Oslo på oppdrag fra departementet gjennomført kurset *Å være religiøs leder i Norge*.

Den andre kursrekke blir avsluttet høsten 2010. Det har vært omtrent 20 deltakere i hver kursrekke, flest muslimer og kristne. Opplæringstilbudet har omfattet emner knyttet til religionsfrihet, lover, rettigheter, verdiforankring, religiøs mangfold og moralsk og religiøs rådgivning. Opplæringen er frivillig og gratis.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2010-2011) for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, programkategori 11.05, delmål 2.4.

40. Etablering av permanent tolkeutdanning

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

I situasjoner med språkbarrierer er tolking et nødvendig virkemiddel. For å styrke tilgangen på kvalifiserte tolker har Regjeringen bidratt til opprettelsen av et permanent utdanningstilbud for tolker. Formålet med tiltaket er å øke utdanningen av tolker til rettsvesen, helsevesen og andre offentlige tjenester slik at borgere med annet språk enn norsk sikres rettighetene de har krav på.

Permanent tolkeutdanning startet høsten 2007 ved Høgskolen i Oslo (HiO). Høgskolen samarbeider med andre høyskoler og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) for å ivareta et landsdekkende tilbud og tilby språk som det er registrert behov for i offentlig sektor.

Kunnskapsdepartementet finansierer studiet gjennom høyskolens generelle rammefinansiering.

Studiet Tolking i offentlig sektor (30 studiepoeng) og påbyggingsmodulen Tolking i retts- og nemndsmøter (15 studiepoeng) er samlingsbasert og nettstøttet. Tolking i offentlig sektor vil kunne inngå som obligatorisk del i en planlagt bachelorgrad, og kvalifiserer for oppføring i Nasjonalt tolkeregister. HiO planlegger flere påbygningsmoduler, samtidig som grunnmodulen tilbys i stadig nye språk. Søkingen til studietilbudet har vært god. Det er tatt opp om lag 100 studenter ved hvert opptak. Studenter fra hele landet følger studietilbudene og gjennomføringsraten er over 80 prosent.

41. Forebygging av livstilssykdommer blant personer med innvandrerbakgrunn – lavterskeltilbud i Groruddalen og Søndre Nordstrand

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet.

Regjeringen vil styrke innsatsen for innvandrerbefolkningens helse. Siktemålet for satsingen er å styrke innvandrerbefolkningens helse gjennom tiltak som fremmer fysisk aktivitet, gode kostvaner og god tannhelse. Tiltak rettes mot risikogrupper i innvandrerbefolkningen, og satsingen omfatter flere delprosjekter. Det legges vekt på å sikre tilstrekkelig systematisering av arbeidsmetoder og erfaringer med sikte på erfaringsoverføring og spredning til andre bydeler og kommuner. Helsedirektoratet er gitt i oppdrag å følge opp satsingen i samarbeid med Oslo kommune.

Groruddalen og Oslo sør er en områdebasert tverrfaglig satsing i Oslo kommune som startet opp i 2007, og som ble utvidet i 2008. Fra 2008 involverte prosjektet fire bydeler i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand. I 2007 tilsvarte bevilgningen 3 mill. kroner mens den årlige bevilgningen i 2008 og 2009 tilsvarte 5,5 mill. kroner.

Det ble i 2010 tildelt totalt 5,5 mill. kroner til de ulike prosjektene. Disse tiltakene er en del av Groruddalssatsingen og Oslo Sør-satsingen. Groruddalssatsingen ble tildelt 4,5 mill. kroner hvorav 3,9 mill. kroner gikk til en videreføring av STORK-prosjektet og 600 000 kroner er gitt til videreføring av prosjektet ”Jeg KAN” i bydel Alna. 1 mill. kroner er tildelt Oslo Sør- satsingen og til ”Familiesenteret – helse og livsstil”, og prosjekt ”Fysisk aktivitet for barn og unge på Bjørndal”.

Groruddalssatsingen – målsetting, tiltak og resultater:

STORK-prosjektet dekker bydelen Bjerke, Grorud og Stovner i Oslo, og retter seg mot gravide kvinner bosatt i disse bydelene. Målet er å avdekke risiko og forebygge utviklingen av svangerskapsdiabetes og andre svangerskapsrelaterte komplikasjoner blant gravide. Prosjektet består i at alle gravide får tilbud om en forsterket oppfølging gjennom hele svangerskapet og i barseltiden. Oppfølgingen består i veiledning og opplæring knyttet til kosthold og det motiveres til økt fysisk aktivitet blant annet gjennom tilbud om barseltrim. Siden dette tilbudet gis gjennom helsestasjonen, som møter samtlige gravide, har prosjektet klart å innlemme en høy andel gravide, og prosjektet er godt kjent blant målgruppa.

Prosjektet har så langt avdekket høyere forekomst og risiko for svangerskapsutløst diabetes, økt jernmangel og D-vitaminmangel blant gravide i de 3 bydelene. Dette gjelder både blant kvinner med minoritetsbakgrunn og etnisk norske kvinner.

Prosjektet er tilknyttet et eksternt forskningsprogram som samler inn data om deltagerne i prosjektet. Det er satt et mål om å inkludere 800 kvinner i denne studien. Kvinnene i studien vil følges opp fram til vinteren 2011. Det forventes flere vitenskapelige artikler i nær framtid som bygger på datamaterialet fra STORK-prosjektet. Det er også et mål å øke den generelle kompetansen i svangerskapsomsorgen rettet mot kvinner med

minoritetsbakgrunn. Kunnskap og erfaring fra STORK-prosjektet antas å ha stor overføringsverdi på dette feltet.

Jeg KAN (Kosthold/Aktivitet/Norsk) – prosjektet

i bydelen ALNA var fra starten rettet mot personer over 18 år som ville dra nytte av forebyggende tiltak for å hindre utvikling av livsstilsrelaterte helseplager. Prosjektet består blant annet av tilbud om fysisk aktivitet spesielt rettet mot kvinner (vanngymnastikk, trening i sal, trening med veiledning av fysioterapeut), og etablering av folkesti. Fra 2009 ble målgruppen utvidet til også å gjelde skolebarn 6-16 år og det er utviklet tiltak knyttet til fysisk aktivitet og kosthold i samarbeid med bydelens skoler. Tiltakene kan vise til gode resultater og er knyttet til lokal folkehelseplan innenfor områdene aktivitet og kosthold.

Oslo Sør-satsingen

”Familiesenteret – helse og livsstil” i bydel Søndre Nordstrand er en videreføring av de to prosjektene *”InnvaDiab II”* og *”Mat i barnehagen tilpasset innvandrerbefolkningen”*. Familiesenteret arbeider for å fremme trivsel og god helse blant barn og unge og for deres familier i bydel Søndre Nordstrand. Dette gjøres gjennom tidlig identifisering av fysiske, psykiske og sosiale utfordringer hos barnet og familien. Senteret tilbyr individuelle samtaler, par- og familiesamtaler, gruppeveiledning med fokus på livsstilsendring (livsstilskurs), råd og veiledning samt hjelp til evt videre henvisning til øvrige tjenester. Familiesenteret er også en ressurs for øvrige tjenester i bydelen.

”Fysisk aktivitet for barn og kvinner på Bjørndal” – prosjektet har som mål å utvikle samarbeidsformer blant befolkningen på Bjørndal i Oslo som skal bidra til økt fysisk aktivitet og svømmeferdigheter blant barn/unge og kvinner med minoritetsbakgrunn. Prosjektet tilbyr svømmeopplæring til barn og kvinner, samt aerobic og pilates.

Tiltakene er omtalt i Prop. 1 S (2010–2011) for Helse- og omsorgsdepartementet, kap. 719, post 60.